

СИТУАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Строганова Г. М. Ситуативний підхід до професійної підготовки вчителя української мови.

У статті проаналізовано сутність ключових понять дослідження, їхній взаємозв'язок. Обґрунтовано доцільність застосування ситуативного підходу до професійної підготовки вчителя української мови. Розкрито основну мету й особливості впровадження ситуативного спрямування на практичних заняттях з методики навчання української мови.

Ключові слова: професійна підготовка, ситуативний підхід, ситуативне навчання.

Строганова А. Н. Ситуационный подход к профессиональной подготовке учителя украинского языка.

В статье анализируется сущность ключевых понятий исследования, их взаимосвязь. Обосновується целесообразность применения ситуационного подхода в профессиональной подготовке учителя украинского языка. Раскрывается основная цель и особенности ситуационной направленности на практических занятиях по методике обучения украинскому языку.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, ситуационный подход, ситуативное обучение.

Stroganova G. M. The situational approach to vocational training of the teacher of the Ukrainian language.

In article the essence of key concepts of research, their interrelation has been analyzed. Advisability of application of the situational approach in vocational training of the teacher of the Ukrainian language is determined. The main objective and the features of situational trend at practical lessons on the methods of the Ukrainian language teaching are characterized.

Key words: the vocational training, the situational approach, the situational training.

Стан освіти в Україні характеризується стрімким зростанням темпу оновлення знань, змінами основоположних підходів і принципів навчання, пошуками нового змісту та інноваційних технологій, що відповідали б сучасному рівню розвитку науки. Основне завдання, яке на сьогодні стоїть перед школою, полягає в тому, щоб організувати навчальне середовище, сприятливе для розвитку особистості учня, формування в нього потреби вчитися. Кожен учитель повинен бути готовим до виконання такого завдання. Необхідно переорієнтувати традиційне навчання майбутніх учителів на педагогічні технології особистісно зорієнтовані, компетентнісні, проектної і дослідницької діяльності, інформаційно-комунікативні та ін. Нашому суспільству потрібні сучасні освічені, компетентні, високоморальні фахівці, які зможуть самотійно приймати відповідальні рішення в ситуації вибору.

Теоретико-експериментальні праці А. Вербицького, Н. Борисової, М. Кухарева, М. Поташника, В. Решетько, Г. Савельєва, П. Третьякова, А. Федорової ін., що присвятили свою роботу проблемі впровадження ситуативного підходу в навчальний процес, створили засади для подальшого поглибленого аналізу і появи методичних розробок конкретних навчальних ситуацій. Проблему професійної підготовки вчителя української мови в різний час і в різних аспектах досліджували О. Біляєв, С. Караман, Н. Остапенко, М. Пентилюк, К. Плиско,

О. Потапенко, Т. Симоненко та ін. Проте, як показує розгляд теорії та практики професійної педагогічної освіти, ситуативний підхід застосовується в навчально-виховному процесі різних навчальних закладів фрагментарно і ще не набув широкого впровадження в підготовці майбутніх учителів української мови.

Мета нашого дослідження – на основі узагальнення наявних поглядів щодо поняття ситуативного підходу розкрити його суть як головного чинника вдосконалення підготовки вчителів української мови.

Підвищення рівня інтерактивності освіти доводить необхідність широкого впровадження ситуативного підходу у процес підготовки майбутніх учителів-словесників. Навчання в ситуаціях може використовуватися з різною метою: підготовка до засвоєння знань, ілюстрація загальних положень, вивчення типових ситуацій, вироблення і засвоєння алгоритму прийняття рішень у типових ситуаціях тощо.

Ситуативне навчання сприяє формуванню як предметних умінь і навичок, так і загальнонавчальних, виробленню життєвих цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, розвитку комунікативних якостей особистості. Ситуативна технологія, як стверджують дослідники, передбачає моделювання конкретних ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем на основі аналізу відповідної навчальної ситуації і виключає домінування одного учасника навчального процесу над іншим, однієї думки над іншою.

Під час запропонованого навчання студенти вчать тактовно спілкуватися з учнями, критично й творчо мислити, приймати обґрунтовані рішення. При цьому до роботи залучаються всі учасники навчального процесу. Так, наприклад, один студент під час «програвання» уроку виконує функції вчителя, решта студентів одночасно виступають у ролі учнів (уважно слухають, беруть активну участь в уроці) і в ролі методистів (аналізують урок з погляду його оптимальної організації, добору ефективних методів тощо). У результаті проведеної роботи свою діяльність аналізують і оцінюють студент-вчитель, студенти-учні та студенти-методисти. У кінці практичного заняття розглядають дії кожного з учасників: деталізують незрозумілі фрагменти уроку, вказують на позитивні і негативні епізоди.

Навчання в такий спосіб ґрунтується на взаємодії та взаєморозумінні усіх учасників процесу. Детальний розбір особливостей підготовки і проведення практичного заняття з використанням навчальних ситуацій дає змогу охарактеризувати мотиваційне забезпечення спільної діяльності, дотримання правил навчального співробітництва, використання спеціальних методів і прийомів, оптимізацію системи оцінювання процесу та результатів спільної діяльності, розвиток навичок самоаналізу і самоконтролю індивідуальної та групової діяльності. Індивідуально-груповою роботою передбачає, з одного боку, що від кожного студента

очікують почути його власну думку, а з іншого, – учасником навчання виступає вся аудиторія і всі присутні мають змогу висловлюватися по черзі. Важливою є підсумкова бесіда викладача зі студентами, у ході якої з'ясовуються труднощі, що виникали під час підготовки до практичного заняття, шляхи їх подолання, розставляються акценти на важливих фрагментах навчальних ситуацій, окреслюються перспективи оптимізації освітнього процесу.

Практичне заняття, на якому впроваджується ситуативний підхід, передбачає реалізацію навчально-виховної мети, загальний розвиток студентів, надання кожному з них оптимальної можливості в особистісному становленні й розвитку, розширення шансів самовизначення. *Результатом* є створення дидактичних умов для ситуації успіху майбутнього вчителя у процесі навчальної діяльності, збагачення його мотиваційної, інтелектуальної та інших сфер. Саме така форма організації практичних занять є дуже доречною, бо сприяє формуванню методичної позиції, відповідальності за свою професійну підготовку кожного майбутнього вчителя-словесника.

Під час ситуативного навчання відбувається співпраця, спрямована на досягнення навчальної мети – студенти починають розуміти: як готуватися до уроку, як правильно komponувати навчальний матеріал, як впливати на учнів, які можуть виникати проблемні ситуації в реальному часі. Такий підхід перетворює їх на активних учасників навчального процесу. Майбутні вчителі проводять колективний пошук нових ідей, а також визначають оптимальні шляхи, механізми і технології їх реалізації. Саме колективному розв'язанню завдань допомагає організація дискусій на основі реалізації ситуативного навчання. Колективна форма взаємодії і спілкування навчає студентів формулювати думки фаховою мовою, вільно володіти усним мовленням, слухати, розуміти колег, коректно й аргументовано брати участь у дискусії. Спільна робота вимагає не лише індивідуальної відповідальності та самостійності, але ще й самоорганізації роботи колективу, вимогливості, взаємної відповідальності та дисципліни.

Використання інформаційних технологій допомагає продемонструвати конкретну педагогічну ситуацію, що дає змогу зацентувати увагу на важливіших її компонентах, стимулює інтерес і мотивацію до обраної професії.

Упровадження ситуативного підходу потребує від викладача розуміння суті самого підходу, вміння старанно планувати свою діяльність і діяльність студентів, значної кількості часу, особливо на початкових етапах роботи.

У підвищенні якості практичної підготовки майбутнього вчителя-словесника за допомогою ситуативного підходу основний акцент робиться не на оволодінні готовими знаннями, а на самостійному та творчому здобуванні навичок у ході навчання.

Використання різноманітних навчальних ситуацій на практичних заняттях, заздалегідь ретельно продуманих і підготовлених викладачем, ознайомлює студентів з особливостями використання ситуативного підходу, формує вміння та навички застосовувати цей підхід і на уроках української мови у школі. Майстерність викладача дає змогу моделювати навчальні ситуації, у процесі розв'язання яких студенти готуються до ефективності навчання учнів, удосконалюють культуру професійного спілкування, набувають навичок критичного мислення.

Базою для реалізації ситуативного підходу є ігрова стихія, а центральною фігурою цих ігрових ситуацій є виконавець, тобто майбутній учитель, який у ході реалізації навчальних дій повинен використовувати всі свої розумові та психофізичні ресурси: мислення, пам'ять, увагу, уяву, емоції, волю (важливий фактор ситуації), голос, міміку, жести, паузи. І при цьому студент – виконавець ролі – вчиться діяти. Такий підхід до навчання добре узгоджується і з завданнями подолання психологічних труднощів, перш за все сором'язливості, ніяковості, психологічного напруження, непевності, які можуть з'являтися в деяких студентів у процесі навчання.

Досвід переконує, що така організація методичної підготовки майбутніх учителів української мови сприяє кращому формуванню в них фахової компетенції за умови дотримання комплексу таких педагогічних умов:

- студенти повинні набувати досвіду професійного спілкування;
- навчання має відбуватися в системі конструювання і використання на практичних заняттях ситуативних завдань;
- активне введення усіх студентів у комунікативну діяльність;
- розв'язання ситуативних завдань здійснюється і колективно, й індивідуально.

Особливо цінним стає застосування ситуативного навчання під час вивчення тих тем методики викладання української мови, які потребують порівняльного аналізу, і де бракує однозначного вибору методів, прийомів та засобів навчання, а існують лише пропозиції та думки, і відповідно, прийняття рішення. Для того щоб вдало реалізувати ситуаційний підхід, викладач у своїй роботі повинен:

- оволодіти засобами організації й управління навчальними ситуаціями, методами планування, стимулювання контролю та оцінки, прийомами системного аналізу;
- уміти проводити порівняльний аналіз методів, прийомів та засобів навчання, які будуть пропонуватися студентами і які є найбільш ефективними для кожної конкретної ситуації;
- уміти вибирати найбільш значеннєві та оптимальні тактики і стратегії навчання для кожної конкретної ситуації.

Складність упровадження ситуативного підходу в навчальний процес полягає в тому, що необхідно до кожного навчального етапу добирати окремі ситуації.

Особливості проведення аналізу навчальних ситуацій виявляються в порядку аналізу навчальних ситуацій:

Факт: Який саме проблемний етап навчання моделюється? Хто є учасниками? Що відомо про ситуацію?

Проблема: Яке питання необхідно з'ясувати, під час розв'язування ситуації? Які правила, вимоги і норми регулюють ситуацію?

Аргумент: Які аргументи можуть бути наведені?

Рішення: Яким буде рішення ситуації? Чому саме таким? Якими можуть бути наслідки такого рішення?

Реалізація ситуативного підходу спирається на ситуативні справи – це реальні ситуації, що представлені студентам для аналізу. Вони можуть бути запозиченими з досвіду вчителів-словесників. Основні форми реалізації ситуативних вправ: ситуації-ілюстрації, ситуації-оцінки, ситуації-вправління, ситуації-проблеми, рольові ситуаційні ігри. За допомогою цього методу можна проводити аналіз реальних ситуацій, визначати в них ключові проблемні питання, формулювати ідеї щодо можливого розв'язання. У межах ситуативного підходу використовують метод ситуативного аналізу, суть якого полягає в розв'язанні різних завдань відповідно з певними принципами і в певній послідовності. Існують ще деякі важливі методи навчання, але перевага надається методам стимуляції і мотивації навчально-виховним процесом. Специфічними рисами цих методів є: опис конкретної проблемної ситуації; альтернативність розв'язання проблемної ситуації; єдина мета і спільна робота в ході розв'язання; можливість групового оцінювання; попередня готовність студентів до такого типу діяльності; внутрішній настрій усіх, хто бере участь у навчанні.

Успішна реалізація зазначених методів можлива лише за умови виконання фундаментальних завдань:

- формувати свідоме, відповідальне ставлення до майбутньої професії;
- виробляти вміння прогнозування правильного розв'язання проблемних ситуацій;
- удосконалювати навички навчальної діяльності, застосовувати практично теоретичний матеріал;
- контролювати навчальний процес;
- забезпечувати формування цінностей, життєвих настанов.

Отже, не викликає сумнівів те, що вміння і навички, сформовані під час запровадження ситуативного навчання, будуть необхідними у професійній діяльності майбутніх учителів української мови. Ситуативний підхід до їхньої підготовки є комплексним поняттям і характеризується особливостями, спрямованими на створення сприятливих умов для повноцінного саморозвитку, самоосвіти, самореалізації студентів, передбачає мотиваційний, ціннісний, особистісний, розвивальний компоненти. Під час реалізації зазначеного підходу студент із об'єкта

перетворюється на суб'єкт діяльності, стає співавтором навчально-виховного процесу. Ситуативне навчання покликане виконувати функцію проектування й розвитку активної особистості професіонала.

Література

1. Ніколаєнко С. Якість вищої освіти в Україні : погляд у майбутнє / С. Ніколаєнко // Вища школа. – 2006. – № 2. – С. 3–23.
2. Ситуаційна методика навчання : український досвід : зб. статей / Упорядник О. Сидоренко, В. Чуба. – К. : Центр інновацій та розвитку, 2001. – 256 с.
3. Ситуационный анализ, или Анатомия кейс-метода / Под ред. проф. Ю. П. Сурмина. – К. : Центр инноваций и развития, 2002. – 286 с.
4. Як викладати ситуаційні вправи / За ред. О. І. Сидоренка. – [2-ге вид.]. – К. : Центр інновацій та розвитку, 1999. – 64 с.
5. Ягунов В. В. Педагогіка : [навч. посібник] / В. В. Ягунов. – К. : Либідь, 2003. – 560 с.